

NORMATİF-POZİTİF AYIRIMININ SOSYAL İŞLEVİ VE POZİTİF İKTİSAT

Ar. Gr. Ömer DEMİR

Herhangi bir sosyal bilim dalında genel kabul gören ve yaygın olarak okutulan bir ders kitabı açıldığında, genellikle de giriş bölümlerinde, özellikle bir ayırımın üzerinde ısrarla durulduğu görülür. Bu ayırım **normatif** ve **pozitif** bilim ayırımıdır. Yok denecek sayıdaki çok sınırlı istisnalar dışında sözkonusu kitaplarda, normatif bilimin **olması gerekenin** (What ought to be), pozitif biliminde **olanın** (What is) incelenmesi olduğu noktası, üstüne basa basa vurgulandıktan sonra kitabın pozitif bilimin yolunda olduğu belirtilir (örn. Lipsey, 1981, s. 17. Ayrıca pozitif ve normatif ayırımının iktisattaki yeri ile ilgili Bkz. Hutchison, 1964, ss. 23-50, Friedman, 1953).

Kuşkusuz, bazan aleni bazan da örtük biçimde dile getirilen bu normatif-pozitif karşıtlığında hep pozitif olandan yana bir tavır takınılması boşuna değildir. Hemen belirtmek gerekir ki, **olan** ile **olması gereken** arasında bir ayırımın yapılmasını zorunlu kılan bazı epistemolojik gerçeklerin olduğu şüphesizdir. Fakat, bu ayırımında pozitif olanın nerdeyse yegane güvenilir ve sağlam bilgi olarak sunulmasının toplumsal bir arka planının olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Bu yazıda, çok temel çizgileriyle de olsa bu arka plan pozitif iktisat özelinde tartışmaya açılacaktır.

Sosyal bilim metodolojisinde **pozitif bilgi, fiilleşmiş**, yani **olgu** olarak tanımlanabilecek bir biçim ve nitelik kazanmış gerçekliğe ilişkin bilgileri kapsar. Fakat, sosyal gerçeklik kategorisi sadece olgusal gerçeklikten ibaret değildir; bir de **potansiyel gerçeklik** vardır. Eski tabiriyle «bilkuvve» gerçeklik. **Olgusal gerçeklik**, sadece gerçekleşmesi mümkün alternatif potansiyel gerçekliklerden, şu veya bu nedenle birisinin fiilleşmesi sonucunda ortaya çıkar (Makalede geçen kavram ve tanımlar için Bkz. Öner 1985, Kara 1987, Demir-Acar 1992).

Potansiyel gerçekliği oluşturan iç dinamiklerinin devingenliği, tek bir olgusal gerçekliğin zorunlu olarak ortaya çıkmasını imkansız kılacak bir niteliktedir. Birbirine alternatif potansiyel durumlardan birisinin gerçekleşme ihtimalinin yüksek olması durumunun hakkı saklı kalmakla beraber bu ihtimaliyet hesaplamasının da geriye dönük olarak yorumlanma zorunluluğu ayrıca problemleri bir konudur. Çünkü fiilleşmiş sosyal gerçeklik, alternatiflerini bize sunarken kendi rengine boyayıp yeniden üretmektedir.

Böylece arz zamanlı ve olmuş olandan geriye doğru bakıldığında her şey yerli yerinde ve birbirini gerektiren bir ilişki içindeymiş gibi görünür. Hatta sosyal veya tarihsel determinizmden bile bahsedenler olur. Halbuki sosyal dokunun ince ayrıntıları sadece yorumladığımız sosyal olguların değil, onları yorumlayış biçimimizin de içinde mevzilenmiş durumdadır. Bu yüzden farklı insan kümeleri, farklı kültürler «aynı» sosyal gerçekliği çok değişik şekillerde ve çoğu zaman da bir birine tamamen ters biçimde kurarlar.

Örnekeyecek olursak; yalnız başına toplumsal muhalefet herhangi bir siyasal partinin iktidara gelmesi, siyasal şiddete dayalı örgütlerin ortaya çıkması, dış müdahale, iç savaş veya kurumsal reorganizasyon gibi oluşumlardan sadece birisinin veya birkaçının meydana gelmesini garantilemez. Toplumsal muhalefet, yani mevcut iktidar yapısından kitlelerin hoşnut olmaması ve bunu ifade edecek mekanizmalara yönelme eğiliminin belirmesi bir yandan gözlemlenebilir bir olgusal durum iken aynı zamanda da bir dizi alternatif oluşuma gebe bir potansiyel gerçekliktir. Aslında, bu örneğin de gösterdiği gibi **potansiyel** ve **olgusal gerçeklik** ayırımı, gerçek hayatta içiçe geçmiş karmaşık süreçler arasındaki neden-sonuç veya olasılık değeri yüksek korelatif ilişkileri yakalamak amacıyla yönelik olarak gerçek dünyayı yansıtmaya ya da ona ben-

zemesi için zihinde inşa edilen kavramsal dünyaların operasyonel nitelik kazanmasını sağlamak üzere yapılan **analitik** bir ayırmadır. Yoksa sosyal gerçekliğin potansiyel ve olgusal gerçeklik olarak düalist kategorizasyonu, Kant'ın **numen** ve **fenomen**'nine benzer ayırımlarla başlayan çetin tartışmaları aşmış bir ayırım da değildir.

Bahsettiğimiz toplumsal muhalefet ortamında kolay kolay öngörülemeyecek küçük değişkenler olayların yönünü değiştirerek sayılan alternatif potansiyel durumlardan herhangi birisinin veya tamamen öngörülemeyecek bir durumun ortaya çıkmasına neden olabilirler. Böyle bir değişkenin, asılsız bir gazete haberi olabileceği gibi, bir kişinin kazara öldürülmesi de olabilir. Yani, **potansiyel durumun olgusal duruma dönüşmesi** sürecinde etkili olacak faktör bileşimlerinin zorunlu ve değiştirilemez nitelikte olmamaları katı bir sosyal determinizimi imkansız kılmaktadır.

Öte yandan, birbirine **rakip potansiyel durumlardan** birisinin olgusallaşması sonucunda algılanabilir duruma gelen gerçekliğin, kendini yeniden üretebilmesi, tamamen kendi varoluş koşullarının meşruluğunun kabul edilmesine bağlıdır. Çünkü, toplumsal ilişkiler insanlar arasında oluşan **uylaşım**ların (convantion) üstüne bina edilirler. Bu yüzden tüm sosyal ve bilgisel devrimler veya uygarlık dönüşümleri, sadece mevcut ilişki ve kurumlara yeni bir anlam vermekle yetinmeyerek, tarihi de kendilerini doğrulayacak biçimde yeniden yazma ihtiyacı hissederler. Aksi taktirde insanlar, ilişkilerini biçimlendirecek kurallara olan güvenlerini kaybetmeye başlayacak ve yeni oluşumların ortaya çıkmasına imkan verecek bir potansiyel sosyal zemin ortaya çıkacaktır.

Bu yönüyle uygarlık tarihi yeniden gözden geçirildiğinde, siyasal ve sosyal devrimlerin sorgulanmayan totaliter ve çoğunlukla da otoriter bir söyleme yaslanmalarına rağmen nasıl önemli bir taban desteğine sahip olabildikleri ve zamanla bu desteğin niçin eridiği daha rahat anlaşılabilir. Çünkü, zaman içinde egemen söylem ikna ediciliğini kaybetmekte yerini dinamik taze söylemlere terketmek zorunda kalmaktadır. Bazan bu devir teslim nice insanın kanının akması pahasına yapılmaktadır.

Bu yazının amacı bakımından önem taşıyan varsayımlardan birisi şudur: **istikrarlı bir sosyo-ekonomik düzenin sağlanabilmesinin en başta gelen temel gerekliliklerinden birisi, o düzeni ayakta**

tutacak, yeniden üretecek ve onun işleyişinin maliyetine katlanıp getirisini bölüşecek insanların hiç olmazsa önemli bir kısmının mevcut yapının olabilecekler arasında en iyisi olduğu inancını örtük bir biçimde ve olağan bir tarzda kabul etmeleridir. Aksi takdirde hem alternatif arayışlar hem de mevcut sisteme karşı güvensizlik onun sağlıklı olarak işlemesini engelleyecektir. Tüm çoğulculuk sloganlarına rağmen modern demokrasilerin de dayandığı içsel mantık bundan başka birşey değildir. Bu yüzden demokrasi söylemini tartışmaya açan her girişim daha başlangıçta taşıdığı söylemdışı unsurlardan ötürü başarısızlığa mahkum edilmektedir.

Mevcudu, alternatifler içerisinde en iyi olarak takdim etmeyi sağlayacak bilgisel zeminin hazırlanabilmesinin yollarından birisi belki de en önemlisi tüm dikkatleri **olanın** ayrıntılarına yöneltilmesidir. Bunun, **olan-olması gereken** ayırımında **olan** lehine geliştirilen tavrın sosyal arkaplanını oluşturduğu bu yazının temel tezlerinden biridir.

Bu konuyu modern mikro iktisadin analiz mantığı çerçevesinde bazı örnekler yardımıyla biraz daha açalım. 1992 yılında A ülkesinde X pazarında Y malının fiyatının nasıl oluştuğunu incelediğimizi düşünelim. Sözü edilen pazarda fiyatın nasıl oluştuğunun öğrenilmesi ne işe yarayacaktır? Burada birisi muziplik yapıp «onu değiştirmeye yarayacaktır» diyebilir. İşte tam bu noktada pozitif bilimin böyle bir kaygısının olmadığını, yani gerçekliği değiştirmeyi amaçlamadığını belirtmek gerekir. Dikkat edilirse bu konuda olağan üstü bir hassasiyet gösterilir. Değiştirmek için **olması gerekeni** önermek icab eder. Bu da **normatif** bir bilgidir, dolayısıyla pozitif bilgi bununla uğraşmaz.

A ülkesindeki Y malının fiyatının nasıl oluştuğunu öğrenerek merak edenlere öğretmenin muhtemel iki sonucu vardır: **Birincisi**, fiyat oluşum mekanizmasını öğrenerek fiyat oluşumuna müdahale etmek isteyenlere sistematik bilgi sunmak. **İkincisi** ise mevcut yapının **nesnel** olarak ve en iyi nasıl çalışabileceği iması içinde mündemiç bir açıklamasıyla insanlara bir davranış kriteri sunmak. Böylece piyasa fiyatıyla bir şekilde ilgilenen ve davranışlarıyla o mekanizmaya bağlı olan insanlar bir sonraki dönemde de kendilerine sunulan bu nesnel bilgilerine göre davranacaklardır. Böylece pazara ilişkin «yansız» bilgi «gözlemlenen» pazar ilişkilerinin bir sonraki dönemde de aynen tekrarlanmasını getirecektir. So-

nuçta, gözlenen olgusal gerçeklik yeniden üretilecek ve bu iş tekrarlandıkça düzenlilik oranı artacağı için bir sosyal bilim olarak ekonomi biliminin nesnesi olan **fiyat oluşumu yasası** doğal bilimlerekilere benzemeye başlayacaktır.

Dikkat edilirse hiçbir iktisatçı insanların temel davranışlarına ilişkin öne sürülen yasalara güvenerek bilimsiz bir toplum örgütlenmesinden bahsetmez. Bilimin toplumun yeniden örgütlenmesinde böylesine merkezi bir konuma sahip olmasına rağmen sanki müdahalede bulunmayan sadece olanı betimleyen, bu nedenle de dışsal, yansız bir faktörmüş gibi ele alınması da hayli ilginçtir. Bundan da öte «yansız» veya «değer yargılarından bağımsız» bir sosyal bilim kurma çabasının taşıdığı değer yargısının gözden tutulmaya çalışılması bile başlı başına anlamlıdır. Hem insanların taşıdıkları değer yargılarının onların ürettiği bilimden dışlanmayı gerektirecek ikincil, tali bir unsur olarak görülmesi de niceliğin nitelik üzerindeki hakimiyeti açısından da üzerinde durulmaya değer ayrı bir tartışma konusudur.

Yeniden ifade etmek gerekirse, **belirli bir sosyal gerçekliğin gözlemine dayanılarak elde edilen sebep sonuç ilişkilerinin, kuramsal araçların da desteğinde bilimselleştirilerek insanlara sunulması, sunulma biçimine bağlı olarak, «gözlemlenen» gerçekliği biçimlendiren ilke ve kuralların daha çok insan tarafından yaygın olarak ve kesinlik kazanmış bir biçimde kabul edilmesini getirecektir. Bunun sonucunda sözkonusu açıklamaların konu edindiği sosyal ilişkilerin gelecekteki seyrine de bir yön çizilmiş olacaktır.**

Bu, tıpkı seçimlerde bazı gazetelerin suni anketlerle «toplumun nabzını» tutuyor gözükersen kamuoyunu belirli partilerin lehine veya aleyhine yönlendirmelerine benzer. Muhtemel bir itirazı hemen cevaplayalım: Toplumun «gerçek» nabzını tutmak da farklı bir işlev görmez. Çünkü, toplumun nabzının «olduğu gibi» topluma iletilmesi de yönü farklı da olsa insanların tercihleri üzerinde bir etkide bulunur. Bu etki bazılarının lehine bazılarının da aleyhinedir. Yani, **kuramların dayandırıldığı «gözlem»lerin kuram-yükülü olmaları bir yana, kuramın gerçeği anlatmak gibi edilgen işlevi kadar onu değiştirmek gibi etkin bir işlevi de vardır. Yoksa kuramlar süs olsun diye üretilmezler.**

Öte yandan, toplumu yönlendirmeye aday bir bilginin, **belirli bir olgusal durumu «olduğu gibi» veya «doğru» olarak betimlemesi, neden olduğu sonuçların meşruluğunun garantisi değildir.**

Bir şeyin olmuş olması ile onun en ayrıntılarına kadar betimlenerek diğer insanlara iletilmesi arasında mantıksal hiç bir ilişki yoktur. Olmuş olanın diğer insanlar tarafından da bilinmesinin gerekliliği onun diğer insanları ne düzeyde ilgilendirdiğine bağlıdır. Buna da normatif değer yargularına başvurmadan karar verilemez. Dolayısıyla «olanı» olduğu gibi betimleme sorgulamaya konu edilemeyen, «yansız» bir tavır değildir.

Hem doğru bilgi ne demektir? Nitekim anlamın, olgunun ve gözlemin «kuram yüklü olduğu»nun harcı alem bir laf haline gelmesinden sonra, gözlem sonuçlarının gözlemlenen şeyin bizzat kendisi olduğunu söylemek bile hayli zorlaşmıştır. Her gözlem nesnesi gözlem sürecinde belirli bir dolayım ile bilgiye dönüşür, gözlem dolayım sürecinde «kırınım» uğrar. Gözlenen şeyi gözlem sürecinde kırınım uğratan bilgisel, kültürel, siyasal veya kurumsal faktörler, değer yargıları yahut estetik kaygıların da göreceliliği sözkonusudur. Bu anlamda insan olmanın zorunlu kıldığı ontolojik ve epistemolojik kısıtların dışında kalan diğer kısıtlamaların tümü tartışmaya açıktır, veri olarak alınamaz. Veri olarak alınması veya tartışma konusu edilmesi tamamen bir tercih sorunudur. Tercihin olduğu yerde de değer yargıları vardır (Bu konuyla ilgili tartışmalar için bakınız, Demir, 1992).

Pozitivistlerin kendiliğinden doğru gördükleri gözlem olayına biraz daha yakından bakalım. Kırdan kente göç olgusunu nasıl gözlemleyeceksiniz? İstanbul'un girişinde kamp kurup gelen gideni gözlemekle olmaz bu. Eğer böyle olsaydı en iyi bilimsel gözlemi trafik polisleri yapardı.

Her şeyden önce belirli bir **bilgi birikimine** sahip olmak gerekecektir. Kır ve kenti **tanımlayacaksınız**, sosyal değişimle ilgili **kuramları** bileceksiniz, ancak ondan sonra yapacağınız gözlem **bilimsel gözlem** olacaktır. Tamamen sosyal birikim ve zihinsel donanımınızın dolayımından geçirdiğiniz gözleminizin ne kadarını sizin eklediğinizi ölçecek bir ölçüm aracı da yoktur. Bu konuda oluşacak ortak anlayışlar tamamen **uylaşımın** bir neticesidir, dışsal bir ölçütü yoktur.

Bu olgu-gözlem-kuram ilişkisiyle ilgili tartışma, burada değinildiğinden çok daha karmaşık ve uzun bir tartışmadır; üstelik henüz sonuçlanmış da değildir ve pek de kolay sonuçlanacağı da benzememektedir.

Benzer hatta daha çetin tartışmalar, üstelik pozitif bilginin üretilmesinde hareket noktasını oluşturan olgusal gerçekliğin benzeri, nihayetinde uyuşumsuz olsa bile gözleme dayanan «ortak» bir referans noktası olmayan normatif bilgi için de yapılmaktadır. Bizim burada varacağımız sonuç şudur: **Pozitif bilgi, içinde normatif bilginin mündemiç olduğu bir olgusal gerçekliğin bilgisidir ve her normatif bilgi de pozitif bilgi nesnesi olmaya aday potansiyel bir gerçekliğin habercisidir. Hangi bilginin önplana çıkarılacağını toplumsal tercihler, toplumsal tercihleri de eğmen söylem belirler.**

Burada önemli olan ve önemiyle ters orantılı olarak hep ihmal edilen bir noktaya işaret etmekte yarar var: **Gerçekleşmiş olanın sorgulanabilmesi için onun betimlenme biçimiyle içindedir. Hiç bir betimlemenin «tarafsız» olmadığı gibi, sadece betimlenen şeyin içeriği değil bizzat betimlemenin kendisi de sorgulanmaya açıktır.**

Olanı içeren pozitif bilgi ile olması gerekeni konu edinen normatif bilgi arasındaki farkın sadece epistemolojik nitelikte olmadığını söylemiştik. Şimdi bu konuyu, sosyal bilimlerin içerisinde doğal bilimlerin kullandığına benzer yöntemler kullanma ve onlara en çok benzeme anlamında bilim olma özelliğine en layık olduğu ileri sürülen **pozitif iktisat özelinde biraz daha yakından irdelemeye çalışalım.**

Pozitif-normatif ikileminin en çok tartışıldığı sosyal bilimlerin başında şüphesiz iktisat gelmektedir. Bu konuyla ilgili bir hayli gelişmiş bir literatür sözkonusudur.

Bugünkü ders kitaplarına girmiş, yani «paradigmalaşmış» mikro ekonomi biliminin en temel iki varsayımı vardır. Bunlardan **birincisi**, bütün iktisadi karar birimlerinin aklın sebep-sonuç ilişkileriyle ilgili öngördüğü kurallara göre davrandığını ifade eden **rasyonellik**; diğeri de tüm insan etkinliklerinin nihai amacının ekonomik çıkar olduğunu ifade eden **homo economicus** varsayımdır. Bu varsayımlar, iktisadi hayatı **görünmez bir el'in** düzenlediği, firmaların amaçlarının kâr, bireylerin ise fayda maksimizasyonu olduğu, faydanın matematiğin diline dökülebilen sayısal veya sırasal olarak ifade edilebilir bir nitelikte olduğu gibi alt varsayımlar eklenerek çoğaltılabilir (Koutsoyiannis, 1979, ss. 14-17).

Modern ekonomi biliminin diğeri bir özelliği de, açıklamayı amaçladığı ilişkileri, **anlatım kolaylığı sağlamak** amacıyla basitleş-

tirici varsayımlar yaparak, onları meydana getiren tüm sosyal, siyasal, kültürel ve iktisadi örtülerden soyutlayarak ele almasıdır. Böylece içiçe geçmiş binlerce ilişki, soyut, kuru fakat estetik grafik veya formüllere dönüştürülmüştür.

Öte yandan hepimizin kabul ettiği gibi ekonomi biliminin konusu **ekonomi**dir. Peki ekonomi dediğimizde bir toplum içindeki hangi ilişkileri kast ediyor ve diğer ilişki ve kurumlardan onları hangi ölçütlerle ayırıyoruz? Elimizde sözkonusu ilişkileri birbirinden ayırmayı mümkün kılacak nesnel ölçütler var mıdır? Eğer varsa ve böyle bir ayırım mümkünse sözkonusu ilişkiler arasındaki karşılıklı etkileşim, iktisat biliminin değilse hangi bilimin inceleme alanına girmektedir?

Bu sorular burada tartışılmayacaktır, fakat sadece bu sorulardan bile ekonomi biliminin sosyal gerçekliğin bir kesitini alıp onu soyut ilişkilerden oluşan modellere aktararak çözümlediğini söylemek mümkündür. Bu modellerin temelinde yukarıda da bahsedilen **rasyonel, bencil, fayda ve kâr maksimizasyonuna** göre davranan birey kategorisi yatmaktadır. Bu soyut birey, ekonomi biliminin inceleme nesnesi olan pazar ilişkilerinin odağında yer alır. Pazar ilişkisi de kabaca **üretim-değişim-tüketim** üçgeninden oluşmaktadır. Özellikle modern mikro ekonominin açıklama biçimi **yöntemsel bireyciliğe** dayanmaktadır. Yani sistemin temel belirleyicileri tüketici birey ve üretici firmadır. Bütün karmaşık ilişkiler sonunda bu iki temel unsurun davranışlarına indirgenerek açıklanmaktadır. Bunun ne tür içerimler taşıyabileceğine daha sonra tekrar değinilecektir.

İktisadi sürecin **talep** tarafından temelini oluşturan **bireyin** esas amacı, mevcut geliri ile önüne arzedilen tüketebileceği mal ve hizmetlerden kendisine en yüksek faydayı sağlayacak kombinasyonunu seçmektir. Bunu **rasyonel** bir biçimde yapacaktır. Aynı şekilde, **arz** tarafını oluşturan temel birim olan **firma** da veri teknoloji ve üretim faktörleriyle kârını maksimize edecek üretimi yapmak amacındadır.

Somut hayatta içiçe geçmiş bu **tüketici birey** ve **üretici firma** soyutlaması iktisadi çözümlemenin en temel ayırımlarındandır. **Fayda maksimizasyonunu** sağlayan birey ve **kâr maksimizasyonunu** sağlayan firmanın kucaklaşması iktisadi dengenin önşartıdır. Belirli bir **fiyata** bağlı olarak, **arz** ve **talebi** eşitleyen **denge** noktası

aynı anda, mal piyasalarında, faktör piyasalarında, (emek ve sermaye piyasaları) ve para piyasalarında birlikte oluşunca ekonomide **genel denge** kurulur. Piyasa türleri, milli gelir hesapları, üretim yatırım ve tüketim fonksiyonları hep bu birey ve firma ilişkisi sonunda ortaya çıkar. Aslında makro ve mikro ekonomik çözümleme arasında önemli yöntembilimsel farklılıklar sözkonusudur. Fakat bu yöntemsel farklılıklarla öğrencilerin kafasını karıştırmamak için genellikle ders kitaplarında neoklasik mikro iktisatla Keynesgil makroiktisat arasındaki yöntembilimsel farklılıklara değinilmez. Buğra, espirili bir şekilde buna dönem tatilinin iki iktisadi bir birinden ayırdığını da ekler (Buğra, 1989).

Peki siz bu kavramsal araçları **Azande** toplumunu çözümlemek için kullanabilir misiniz? Ya Osmanlı'nın emisyon hacmi veya tarım sektörünün tam rekabet şartlarına uyup uymadığı, yahut Perestroika öncesi SSCB ekonomisinde **Tanzi Etkisi**'nin olup olmadığı konusunda ne diyeceksiniz? Lonca'ya nasıl bir firma birliği diyeceğiz? Faize duyarlı olmayan, örneğin onu haram kabul eden, insanlardan oluşan bir toplumda tasarruf-yatırım eşitliğini sağlayan **denge faiz oranını nasıl hesaplayacaksınız?**

Burada, kapitalist toplumun analizinde kullanılan kavramsal araçların tüm toplumlar için geçerli olup olmadığını uzunca tartışacak değiliz. Fakat bu ve bunlara benzer sorulardan hareketle çok basit gözlem ve akıl yürütmelerle bile bugün evrensel geçerlilik atfedilerek kullanılan bir çok açıklayıcı modelin tarihsel olarak öncelere gidildiğinde tıkanıp, hatta aynı zaman kesitinde fakat farklı coğrafyalarda bile aynı «başarı» ile uygulanamayabileceği görmek mümkündür.

Diğer yandan sosyal hayatın bütünlüğü içinde hangi kararların merkezi bir konuma sahip olduğu, hangilerinin de çevresel nitelik taşıdığı da önemli konulardan birisidir. İlişkilerin birbirinden soyutlanarak bazılarının öne çıkarılması öznellik-nesnellik tartışmalarını gündeme getirecektir. Örneğin yukarıda varsayımlarına değindiğimiz ekonomi biliminin Neoklasik versiyonu, sosyal etkileşimin **hazcı** bir hesapla ifade edilemeyen diğer tüm yönlerini inceleme dışına iterek geriye sadece «fayda maksimizasyonu» artığı bırakmakla inceleme nesnesinin doğasını ne düzeyde yansıttığıyla ilgili tartışma kapılarını açık bırakmaktadır.

Dikkatli bir okuyucu burada ekonomi biliminin açıkça görünmeyen, örtük diğer bir varsayımını gözden kaçırmayacaktır: Po-

zitif iktisat inceleme konusu olarak kapitalizmin sadece yaşayan modelini almakta, fakat bunun «tarafsız» veya «yüksüz» olarak incelediğini ima etmektedir. «Yüksüz» ve tarafsız».

Halbuki, modern iktisat biliminin getirdiği açıklamalar, modern insana ilişkin varsayımlar ile modern toplum örgütlenmesini esas almakta, **olması gerekeni** değil, **olanı** açıklama espirisiyle mevcut yapıya meşruluk kazandırma işlevi yüklenmektedirler.

Hemen itiraz edilebilecek bu noktayı biraz açmak yararlı olacaktır. Yazının başında bahsedildiği gibi sosyal düzenliliğin korunması ve sürdürülmesinin en temel şartlarından biri, sosyal kural-
ların bağlayıcılığını pekiştirecek değer ve inanç sisteminin gerekliliğidir. Mevcut sistemin belirli kişi veya grupların lehine işleyen bir denge üzerine kurulması durumunda bu inanç sistemlerinin önemi daha da artacaktır. Çünkü, sistemin devamı onun işleyişinin meşru kabul edilip edilmemesine bağlıdır. Yani oyunun kurallarının herkes tarafından kabul edilebilmesi için **pazar mekanizması**-nın dışında, o mekanizmanın da işlemesini sağlayacak değerlere ihtiyaç vardır.

İşte ekonomi biliminin pazar ilişkilerine ilişkin getirdiği «nesnel» ve «yansız» açıklamalar bu sisteme egemen olan kurallara moral bir kesinlik kazandırmakta, daha önceki toplumlardaki örgütlenme farklılığına bağlı olarak değişen inanç sistemlerinininkine benzer bir işlev yerine getirmektedir (Heilbroner, 1991, s. 474).

Yukarıda da değinildiği üzere, sadece varsayımlarının, belirli bir zaman diliminden sonra ortaya çıkan bir toplum yapısı içindeki ilişkilerin gözlemine dayanması açısından değil, incelemeyi konu edindiği ilişkiler kümesini ayakta tutan sosyal güçler dengesi ve siyasal anlayışlardan sıyrarak **politik, asosyal ve ahistorik** bir biçimde lanse etmesi açısından da ekonomi bilimi, sorgulanmaya açık bir konuma sahiptir.

Ekonomi biliminin en çok övüldüğü, tarihin bir döneminde ortaya çıkan ilişkiler yumağını kendi tarihselliklerinden sıyrarak matematiğin evrensel diline dökme çabasının da çok masum bir çaba olduğu biraz kuşkulu olsa gerektir. Matematiğin dilinin «kesin» ve «evrensel» olması ile sosyal gerçekliğin matematiğin diline aktarılma için kırımına uğratılmasının meşru olup olmadığı birbirine karıştırılmamalıdır.

Öte yandan, toplumu farklı eğilim ve çıkar gruplarından değil, temel amacı fayda ve kâr maksimizasyonu olan bireylerden oluşan bir bütün olarak görme eğiliminin de ideolojik içerimlerine dikkat çekmek gerekir. O ilişkilere vucut veren anlayış ve değerlerden soyutlanarak sunulan bir pazar ilişkileri çözümlemesi ortaya sadece «nesnel bir bilim» değil aynı zamanda bir de üstü örtük bir dünya görüşü getirmektedir.

Sonuç olarak, ekonomi bilimi de diğer pozitif bilimler gibi, olması gerekenideğil olanı inceler. Peki ama niye «olanı» incelemek bu kadar önem taşımaktadır? Çünkü, olma potansiyeli taşıyanlardan sadece birisi olarak «olan»ın kendisini savunabilmesinin en sağlam yollarından biri tüm alternatifleri gündem dışına itmektir. Bu da ancak yalnızca «olan»ın konuşulmasıyla sağlanabilir. «Olan»ın lehine veya aleyhine gelişen tercihlerin pozitif bilimin konusu dışında kaldığını belirtmeye gerek yok.

KAYNAKÇA

- Buğra, A. (1989). **İnsanlar ve İktisatçılar**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (1992). **Sosyal Bilimler Sözlüğü**. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Demir, Ö. (1992). **Bilim Felsefesi**, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Friedman, M. (1953). **Essays in positive economics**. Chicago : Chicago University Press.
- Heilbroner, R. (1991). Economics as universal science. **Social Research**, 58(2), 457-74.
- Hutchison, T.W. (1964). Positive economics and policy objectives. London: George Allen & Unwin LTD.
- Kara, A. (1987). Neoklasik iktisatta pozitivist Metodoloji. **Yedi İklim**, Sayı 2.
- Koutsoyiannis, A. (1979). **Modern microeconomics**. New York: St. Martin's Press.
- Lipsey, R. G. ve Steiner, P. O. (1981). **Economics**. (sixth edition). New York: Harper & Row.
- Öner, Y. (1985). **Pozitivizmi eleştirmek**. İstanbul: Metis yayınları.
- Wiseman, J. (Der). (1985). **Beyond positive economics**. London: Mcmillian.